

issn 0557-9465

rijeci

4/2016.

Časopis za književnost,
kulturu i znanost

MATICA HRVATSKA SISAK

riječī

časopis za književnost, kulturu i znanost
Matice hrvatske Sisak
Utemeljen 1969.
4/2016.

riječī

časopis za književnost, kulturu i znanost
Matice hrvatske Sisak
Utemeljen 1969.
4/2016.

Nakladnik

Matica hrvatska Sisak

Glavna i odgovorna urednica

Đurđica Vuković

Urednik

Andrija Tunjić

Uredništvo

Tomislav Dovranić, Nataša Nježić, Siniša Matasović - zamjenik glavne i odgovorne urednice, Jelena Folnović, Sanja Mioković

Naslovnica

Želimir Janeš: Povijesnica Siska

Oblikovanje

Julija Marjanović

Tisak

Grafika Tironi, Petrinja

Uredništvo	Ogranak Matice hrvatske Sisak, Rimska 9, 44000 Sisak
Telefon	+385 44 524 556
E-mail	matica.hrvatska.ogranak.sisak@sk.t-com.hr
Internet	www.maticahrvatskasisak.hr

Uredništvo prima srijedom 17 do 20 sati. Rukopise ne vraćamo. Cijena pojedinog broja 60,00 kn. Godišnja pretplata 200,00 kn. Ovaj broj tiskan je novčanom pomoći Grada Siska, Županije Sisačko-moslavačke i Ministarstva kulture RH.

SADRŽAJ

USKLIČNIK	I
Stratis Mirivilis / Ognjeni cvijet	I
TEMA BROJA	3
Boris Vrga / Medalje, spomenici i kiparski crteži Želimira Janeša	3
LIKOVNOST	20
Mirna Rudan Lisak / <i>Nepokorena šuma i Radovan Ivšić</i> u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu	20
JEDAN AUTOR	28
Sead Begović / Poezija - kruh izabranih	28
Sead Begović - Poezija / Živjeti u stisnutoj šaci	35
Sead Begović - Kajkavske aplikacije / Dimo dođi vu krasoti črnih las	47
Sead Begović - Proza / Ružica i Smajo	51
Führer	53
Priča o kruhu Ludviga i Mare	55
Sanjao sam smrt pastira	56
Sead Begović - Kritika / Riječi koje se izljevaju u jezik	58
Jezični pjenušac pjesme koja je progovorila	59
Lirska figurativnost i pojmovna sugestivnost sevdalinke	62
Viša razina jezične kompetencije: „Pjevaju razlike tihotapke“ Anke Žagar	64
Pjesnik koji komunikativno pali unutrašnju vatru svijeta	66
Raspre i rasprave Mirka Tomasovića	68
PROZA	72
Vedran Sušac / Divergentna uprizorenja na manžetama stvarnosti bez kraja Patinaste amplitude trećesajnog noira	72
Marko Gregur / Malika	83
Ilija Aščić / Mučnina	88
Maja Uršić Staraj / Doba	95
Iva Šakić Ristić / Udobne cipele	97
Zlatko Majsec / Sedam priča	105
Boris Bosančić / Putovanje na relaciji Vinkovci – Osijek	114
Denis Vidović / Ako ste se probudili, dan je dobro počeo	117
POEZIJA	121
Siniša Matasović / Komarci – zavjera i strategija proširivanja vrste	121
Maja Gregl / Danas želim sve	125
Maja Klarić / Uklanjanje slojeva	128
Žarko Jovanovski / Pola od nule i dalje je nula	133
Lana Sučec / Dunav – posrednik	137
Matijas Matko Baković / Zastave su opet na pola koplja	140
Jasmina Bosančić / Zlatna šutnja	146
Igor Petrić / Reciklažno dvorište	148
Marijana Petrović Mikulić / Lutanja	152

ESEJ	156
Biserka Goleš Glasnović / U Janjevu, o njemu i oko njega	156
KRITIKA / PRIKAZ / OSVRT	167
Đuro Vidmarović / Vjerojatni (i za sada jedini otkriveni) portret grofice Katarine Zrinski, rođene kneginje Frankopan Prilog obilježavanju 450. obljetnice sigetske epopeje	167
Povratak Božice Brkan moslavačkoj kajkaviani	171
Tin Lemac / Tragalac za istinom – patetični autsajder	176
Biserka Goleš Glasnović / Galicijske priče Povratak izvorima	178
Vesna Rogulja Mart / Žene umiru tako da ostanu žive	182
Siniša Matasović / Iznad vjere i znanosti	183

i značajan izbor njegovih pjesama pod naslovom *Crno*. Tom zbirkom, podebljanom poetskim tekstovima nastalima u Parizu, 2004. počinje tiskanje njegovih radova na francuskom u nakladi *Gallimard*. U 2005. i 2006. objavljeni su *Théâtre* i *Cascades*, kao i zbirka intervjua, predgovora i kratkih eseja.

Vrijedi istaknuti da je nekoliko Ivšićevih umjetničkih ostvarenja nadahnulo slavne slikare, a najslavniji od njih je Joan Miró koji je ilustrirao pjesmu *Trideset i šest njezinih čuda*, objavljenu 1960. u Francuskoj pod naslovom *Mavena*. I obratno, Ivšić je 1967. svojim *Bunarom u kuli* riječima interpretirao dvanaest kineskih tinti koje mu je darovala Toyen. No možda je za ovog umjetnika najvažnije bilo njegovo shvaćanje poezije koje mu je odredilo život bez ustupaka jer je smatrao da pjesnik prestaje biti pjesnikom čim pristane pisati jezikom koji laže: drvenim, mrtvim jezikom, bez obzira na to što je možda napisao i tisuće „stihova“. Zato je 1994. zaključio i jasno rekao da ga samo jedna riječ nikad nije izdala: riječ NE.

Tošo Dabac, *Šuma*, c. 1950., Arhiv Tošo Dabac, Grad Zagreb i MSU

Nepokorena šuma

U okviru festivala *Rendez-vous* kojim se tijekom 2015. godine francuska kultura predstavila Hrvatskoj, krajem rujna u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu otvorena je dugo najavljivana izložba *Nepokorena šuma i Radovan Ivšić*, posvećena tom hrvatskom pjesniku i dramskom piscu. Kako je riječ o izložbi postavljenoj u čast umjetniku koji je zbog neprihvaćenosti u domovini veliki dio svojih djela napisao na francuskom jeziku, prikladno je citirati Višnju Machiedo, jer upravo je ta ugledna hrvatska prevoditeljica, esejistica i kritičarka za promicanje francuske kulture u Hrvatskoj još 1997. istodobno dobila i francusko odličje Viteza Legije časti i Nagradu Grada Zagreba. Književnica Machiedo u svojoj knjizi pod naslovom *Francuski nadrealizam* (koja uz autoričine

eseje sadrži i antologijski izbor tekstova), u eseju o Radovanu Ivšiću ističe da se u njegovu slučaju miješanje kultura dogodilo u obrnutom smjeru, jer taj je hrvatski pjesnik od 1956. cijelim svojim bićem i načinom života dolaskom u Pariz postao protagonistom *francuskog nadrealizma*. Kako se u pokret uključio kao već formirani umjetnik zapravo mu je on sam sobom više donio nego što je od njega mogao smjesta dobiti. Ipak, premda se nužno suočio s mukama i dražima dvojezičnosti na dobitku je bio nedvojbeno, jer njegov je slobodni duh u tom vrlo poticajnom okruženju „srodnih duša“ napokon stekao puno pravo glasa, ali i (obvezujuće) okrilje.²⁹ „Priateljska razmjena misli i suradnja s Bretonom, Péretom, Legrandom, Miróom, Toyenom, Fausheuxom, Benoîtom i tolikim drugima, te <luda ljubav> s Annie Le Brun, iznimne su stečevine Radovana Ivšića“³⁰, zaključuje Machiedo.

Boris Bučan, *Žar Ptica i Petruška (Stravinski)*, 1983., MSU, Zagreb

Na tom su tragu bile i autorice koncepta izložbe Snježana Pintarić, ravnateljica Muzeja suvremene umjetnosti, i Annie Le Brun, umjetnikova supruga, i sama francuska pjesnikinja i kritičarka koja je također djelovala u nadrealističkom pokretu uz bok Andréu Bretonu i drugim istaknutim nadrealistima. Razlog da se u jednom muzeju realizira izložba o umjetniku čije je djelovanje bilo književno Snježana Pintarić je objasnila u predgovoru pratećem katalogu, gdje je napisala sljedeće: „Tijekom 2009. započeli smo u produkciji Muzeja suvremene umjetnosti sa snimanjem dokumentarnog filma o Radovanu Ivšiću s namjerom da toga velikog hrvatsko-francuskog umjetnika predstavimo i izvan književnih i kazališnih krugova i približimo ga našoj, muzejskoj, *likovnoj* publici.“³¹ Područje istraživanja, nastavlja, pritom je bilo usmjereno na stvaranje poveznica između njegova života i djela, a isticanje prijateljstva s brojnim umjetnicima kao što su Toyen, Jean Benoit, Matija Skurjeni, Benjamin Péret, Ivan Picelj i mnogi drugi, omogućilo je ožvljavjanje njegovih sjećanja na mnogobrojne umjetničke suradnje. Ipak, za potonji je odabir teme izložbe možda presudno bilo upravo to što je sam umjetnik za dio filma koji se trebao snimiti u Zagrebu htio da se svakako pronađe lugarska kuća na Medvednici, planini iznad Zagreba, u kojoj je boravio 1954. godine neposredno prije odlaska u Francusku kako bi se unutrašnjom emigracijom

²⁹ Vidi: Machiedo, Višnja; *Francuski nadrealizam – knjiga prva*, Konzor, Zagreb, 2002., str. 446.

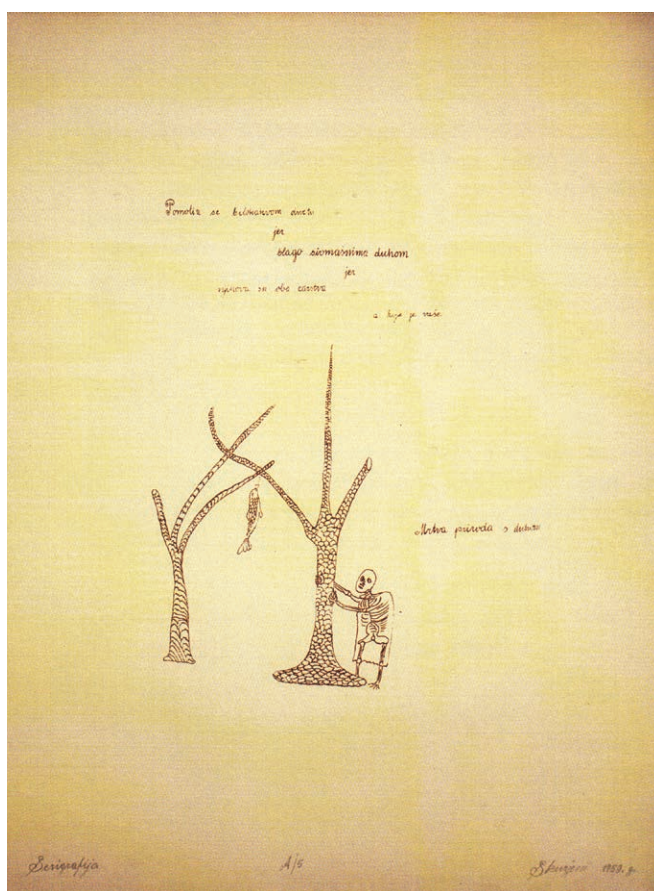
³⁰ Machiedo, Višnja; *Francuski nadrealizam – knjiga prva*, Konzor, Zagreb, 2002., str. 446.

³¹ Pintarić, Snježana u: Le Brun, Annie; *Radovan Ivšić i nepokorena šuma*, Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, & Éditions Gallimard, Pariz, 2015., str. 8.

distancirao od intelektualaca, pisaca i kazališnih ljudi koji su jedan za drugim podlegli socijalističkom realizmu.³² O tomu je rekao sljedeće: „Odlučio sam živjeti tamo, sam usred šume, (...) na nešto manje od tisuću metara nadmorske visine, bez tekuće vode, bez struje, bez telefona.“³³

Očito potaknute tim živopisnim detaljem iz Ivšićeve biografije, ali i djelima kojima je on uronio u duh i bit šume kao simbola beskonačnosti i nepresušnog izvora inspiracije (od kojih se osobito ističu poema *Narcis*, drama *Kralj Gordogan*, kao i zbirke pjesama *Bunar u kuli* i *Crno*), autorice su izložbu koncipirale u čak pet multidisciplinarnih i multimedijjskih tematskih krugova: *Opustošena šuma – ugrožena mašta*, *Šuma beskrajnog početka*, *Mjesto izmještenosti*, *Šuma preobrazbi* te *Šuma znakova i munja*, a svi su spretno podvučeni pod zajedničku formulu: *Nepokorena šuma i Radovan Ivšić*. Postaje jasno da je tako kompleksan projekt podrazumijevao i odabir te izlaganje impresivnog broja likovnih ostvarenja, stoga je za izložbu selektirano čak oko 160 djela iz razdoblja od 17. stoljeća pa sve do danas. S obzirom na to da su njima također bile obuhvaćene brojne tehnike – od crteža, grafika, ulja, gvaševa, litografije, fotografije, kombinirane tehnike, tintnih ispisa do video radova i mnogih drugih medija (popraćenih još i simultanom prezentacijom etnografske, prirodoslovne i knjižnične građe), ta se izložba isto s punim pravom može smatrati svojevrsnim „nadrealističkim kolažem“ satkanim od djela niza umjetnika u nastojanju da se likovna umjetnost svojim interpretacijama približi književnosti Ivšićeva fascinanta pjesničkog i dramskog opusa.

Budući da je Ivšić, kako piše Annie Le Brun, rano spoznao da se sve vrti te će se i dalje vrtjeti unutar i oko šume, a da pritom zapravo nije u pitanju povratak nekoj mitskoj šumi nego sama opstojnost života,³⁴ posjetitelj stječe dojam da je izložba postavljena tako da odabrani radovi uspostave međusobnu komunikaciju ne bi li iz njihova kontrapunkta nastalo zajedničko organsko tijelo koje poput šume diše. Zato neka nas ne začudi u svakom smislu širok raspon umjetnika koji su izlagali, a poimence to su bili: Lovro Artuković, Jean Benoît, Jacques Biouliès, Jan Brueghel ml., Boris Bučan, Jean-Désiré-Gustave Courbet, Tošo Dabac, Sebastijan Dračić, Max Ernst, Vladimir Filakovac, Eugène Gabritchewsky, Ivan Generalić, Drago Havranek, Jindrich Heisler, Hugo Conrad Hötendorf, Victor Hugo, Carlos Irijalba, Radovan Ivšić, Franz Jaschke, Eva Jospin, Melita Kalezić Kraus, Carl Wilhelm Kolbe, Slavko Kopač, Ivan Kožarić, Izidor Kršnjavi, Hans Kupel Wieser, Ivan Lacković, Wifredo Lam, Raphaël Lonné, André Masson, Henri Matisse, Joan Miró, Anton Mirou, Constant Montald, Alfred Pal, Ivan Picelj, Henri Privat-Livemont, Vanja Radauš, Piero Rambaudi, Félicien Rops, Friedrich Schröder-Sonnenstern, Matija Skurjeni, Yves Tanguy, Toyen, Félix Vallotton, Sandra Vitaljić, Mirjana Vodopija, Adolf Waldinger, Scottie Wilson, Josip Zanki, Andrej Zdravić i Ana Zemankova.

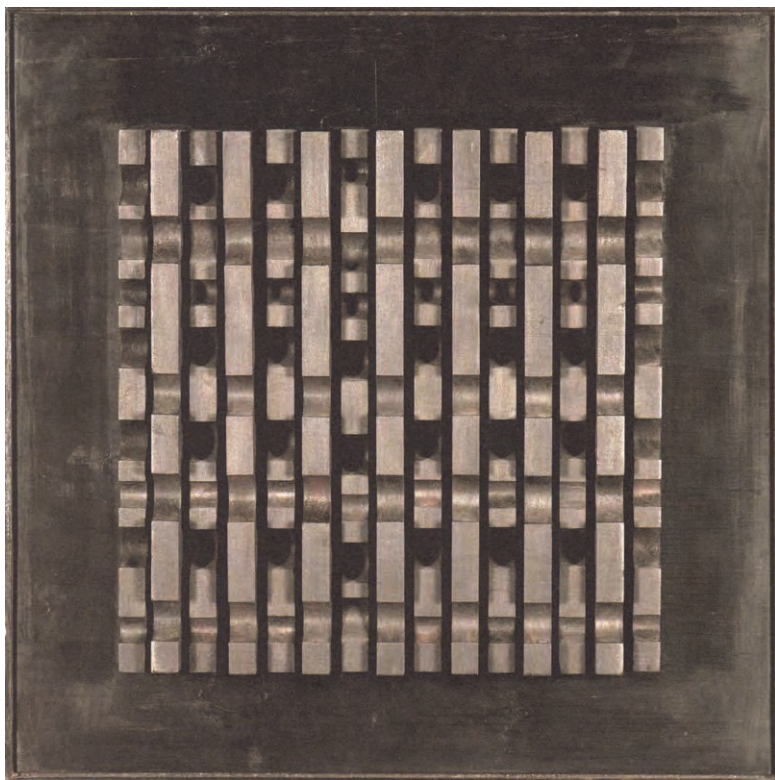
Matija Skurjeni i Dimitrije Bašičević (Ivan Mangelos), *Mrtva priroda s duhom*, 1959., MSU, Zagreb. Analogija s *Vješalima* (Le Gibet), drugom od tri poeme za klavir Mauricea Ravela pod zajedničkim naslovom *Gašpar Noćnik* (*Gaspard de la nuit*). Ta je slavna skladba nastala prema djelu Aloysiusa Bertranda kojim je ustanovljena pjesma u prozi kao književna vrsta.

32 Više o tomu vidi u: Pintarić, Snježana u: Le Brun, Annie; *Radovan Ivšić i nepokorena šuma*, Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, & Éditions Gallimard, Paris, 2015., str. 7-8.

33 Citirala Pintarić, Snježana u: Le Brun, Annie; *Radovan Ivšić i nepokorena šuma*, Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, & Éditions Gallimard, Paris, 2015., str. 8.

34 Vidi: Le Brun, Annie; *Radovan Ivšić i nepokorena šuma*, Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, & Éditions Gallimard, Paris, 2015., str. 17.

S obzirom na to da bi se u tako velikom broju umjetničkih djela posjetitelj lako mogao nespreman zateći u potpunom „nadrealističkom ludilu“, autorice koncepta suptilno su ih grupirale po već spomenutim tematskim krugovima pritom pojasnivši svaki od njih. Tako je prvim tematskim krugom iznesena problematika uništavanja i zapostavljanja šuma u nedostatku ekološke osviještenosti za njihovim očuvanjem, drugi je tematski krug na simboličan način publici prikazao pradavne začetke šume, dok je u trećem krugu šuma istražena kao dominantan motiv kompozicije. Veza između šumskih mračnih sila i starih običaja prožela je četvrti tematski krug, a u posljednjem se krugu tema šume približila spoju ljubavi, ljudskosti i poezije, kao i spoju svjesnog i nesvjesnog, stalnog i promjenjivog, stvarnog i izmišljenog, istine i zablude – dakle svemu ambivalentnom od čega se sastoji nadrealistička poetika udaljenih privlačnosti, čije je duboko korijenje trajno uronjeno u zanosni elektricitet Lautréamontove nemoguće stvarnosti.

Ivan Picelj, *Površina XII*, 1962., MSU, Zagreb

Stoga je teško oteti se dojmu da je cilj izložbe bio svim srcem pokazati kako „šume vječno ne pjevaju“ samo nordijske pisce Trygveu Gulbrandsenu³⁵, nego one vječno pjevaju i Radovanu Ivšiću. Kako inače objasniti njegovu neutaživu čežnju za povratkom u lugarsku kuću na Medvednici, u kojoj je, kako je rekao, izabravši samoću izabrao nezamislivo: put koji će ukloniti granice?³⁶ Upravo iz te njegove misli, kao što su brojnim likovnim djelima pokazale i same autorice, proizlazi da šume vječno pjevaju svima onima čijoj je duši urođen zapadnjački „gen“ za čežnju prema beskonačnosti, gen koji se po Oswaldu Spengleru iz visokih šuma nordijskih ravnic spustio na jug kako bi čitavu Europu ujedinio stapajući dubinu i visinu, tjelesnost i sublimaciju, trajno ih uklesavši u sve gotičke katedrale čiji unutarnji prostor svojom prasnagom stremljenjem uvis i u daljinu. Jer ono što je kod katedrala slično šumi arhitektonska je realizacija jednog osjećaja svijeta u kojemu je po Spengleru beskrajna, usamljena, sumračna šuma oslobodila kamenu masu i postala potajnom čežnjom svih zapadnih građevinskih oblika koji više nemaju nikakve težine, koji duhovno lebdeći ne poznaju nikakve granice.³⁷

35 Vidi: Gulbrandsen, Trygve; *I vječno pjevaju šume*, Matica hrvatska, Zagreb, 1955.

36 Vidi: Ivšić Radovan; *Rappelez-vous cela, rappelez-vous bien tout*, Éditions Gallimard, Paris, 2015., str. 111.

37 Više o tomu vidi u: Spengler, Oswald; *Propast Zapada – Obrisi jedne morfologije svjetske povijesti, Svezak prvi – Oblik i zbiljnost*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 431-432.

Melita Kraus, *Lilit*, 1995., MSU, Zagreb

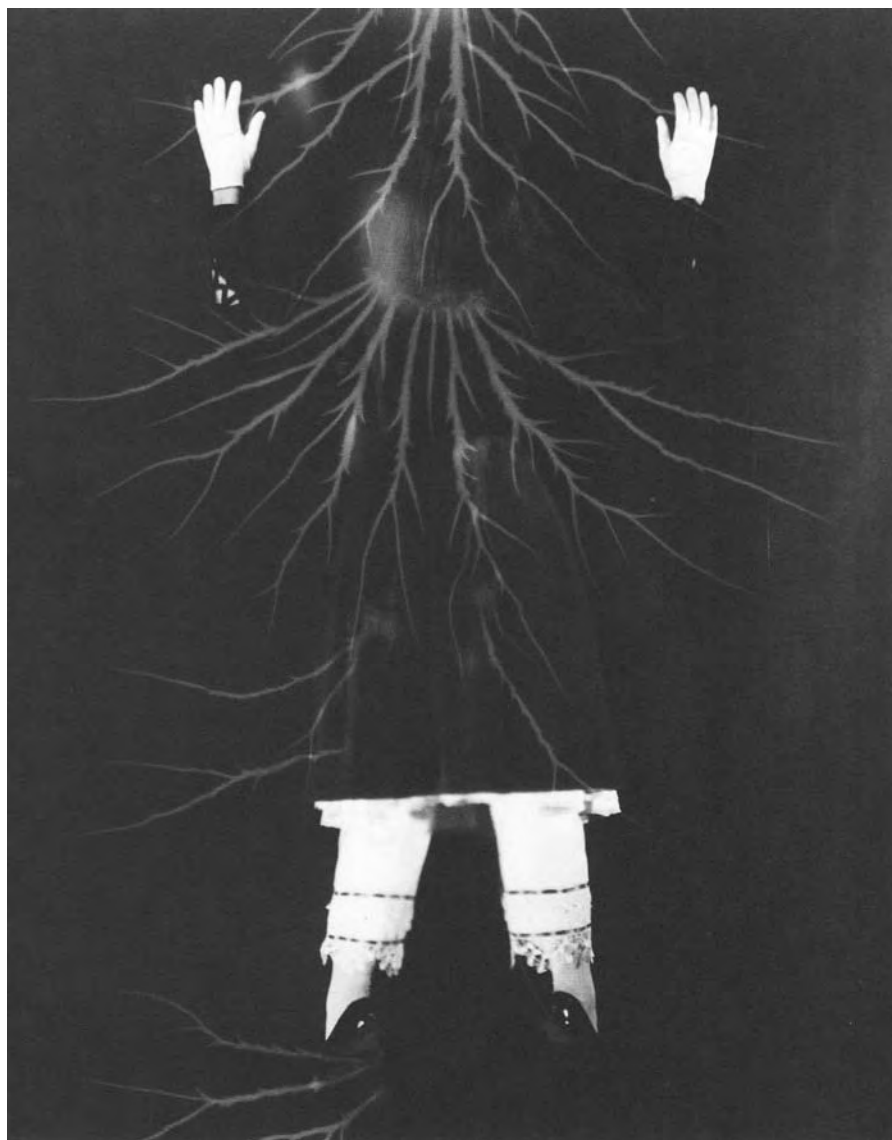
Ta čežnja, podjednako iskazana u Faustovoj čežnji za bezgraničnim znanjem,³⁸ kao i u Hegelovu apsolutnom duhu (koji tek onda kad ograničenost shvati kao negaciju sebe osvaja vlastitu beskonačnost),³⁹ svoju je erupciju doživjela upravo u nadrealizmu – stilu koji, kako Ivšić tvrdi, stil *nije*.⁴⁰ Naime, nadrealisti su pod svojom unutarnjom nužnošću prije svega podrazumijevali oslobađanje od svih mogućih granica, pa tako i tjelesnih, stoga će upravo *noć* (kada tijelo

38 Vidi: Goethe, Johann Wolfgang von; *Faust*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.

39 Više o tomu vidi u: Hegel, Georg Wilhelm Friedrich; *Estetika I*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975., str. 94-95.

40 Vidi: Machiedo, Višnja; *Francuski nadrealizam – knjiga prva*, Konzor, Zagreb, 2002., str. 445.

miruje a duh luta) umjetnicima ponuditi snove i možda je zato Ivšić zaključio: „Nadrealističkog stila nema, on ne postoji.“⁴¹ Jer ako je stil oduvijek bio točka sjedinjenja svih grana umjetnosti i umjetničkog izraza uopće, on je onda oduvijek nužno bio i estetskim načelom, a svako je načelo u proturječju s apsolutnom duhovnom slobodom. Nemojmo se zavaravati da je u prošlosti *umjetnik* bio taj koji je stvarao epohu – bilo je upravo suprotno, stoga nije neobično da je 2007. Krzysztof Penderecki u intervjuu objavljenom u *Vjesniku* izjavio: „Kada je sve dopušteno, ne postoji estetika.“⁴² Može li onda igdje vladati veća duhovna sloboda nego u čudesnom svijetu snova posve emancipiranom od svih zakona fizike, dakle slobodnom od bilo kakve prostorne i vremenske uvjetovanosti te od sile teže istodobno?

Radovan Ivšić, *Portret Mimi Parent korigiran objektivnim slučajem*, 1960., MSU, Zagreb

41 Citirala Machiedo Višnja; *Francuski nadrealizam – knjiga prva*, Konzor, Zagreb, 2002., str. 445.

42 Tunjić, Andrija; *Teret šutnje – knjiga razgovora*, Matica hrvatska, Zagreb, 2015., str. 107.

„Od pjesnika“, pisao je Ivšić, „treba zahtijevati samo jedno: da ne prestane biti pjesnik.“⁴³ Za njega je poezija bila „kao vjetar, ljubav, šuma, očajanje, zrak, san.“⁴⁴ Izgovoren ili prešućen, možda je pridjev *beskonačan* jedini vjeran pratitelj svih Ivšićevih sinonima za poeziju, jer nije li ona baš kao *beskonačan* vjetar, *beskonačna* ljubav, *beskonačna* šuma, *beskonačno* očajanje, *beskonačan* zrak i a sve nadrealiste osobito važan – *beskonačan san*? Kada bi šuma bila pokorena pjesnik bi se probudio, a njegov san zauvijek bi se izgubio. Jasno je da svi umjetnici čiji je pogled usmjeren prema zvijezdama smatraju da se to nikako ne smije dogoditi.

LITERATURA:

Goethe, Johann Wolfgang von; *Faust*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.

Gulbrandsen, Trygve; *I vječno pjevaju šume*, Matica hrvatska, Zagreb, 1955.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich; *Estetika I*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975.

Ivšić, Radovan; *Crno i crno*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002.

Ivšić Radovan; *Rappelez-vous cela, rappelez-vous bien tout*, Éditions Gallimard, Pariz, 2015.

Le Brun, Annie; *Radovan Ivšić i nepokorena šuma*, Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, & Éditions Gallimard, Pariz, 2015.

Machiedo, Višnja; *Francuski nadrealizam – knjiga prva*, Konzor, Zagreb, 2002.

Spengler, Oswald; *Propast Zapada – Obris i jedne morfologije svjetske povijesti, Svezak prvi – Oblik i zbiljnost*, Demetra, Zagreb, 1998.

Tunjić, Andrija; *Teret šutnje – knjiga razgovora*, Matica hrvatska, Zagreb, 2015.

43 Citirala Le Brun, Annie; *Radovan Ivšić i nepokorena šuma*, Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, & Éditions Gallimard, Pariz, 2015., str. 207.

44 Ivšić, Radovan u: Le Brun, Annie; *Radovan Ivšić i nepokorena šuma*, Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, & Éditions Gallimard, Pariz, 2015., str. 7.